

Egy szankció reformjai nyomában a gyakorlaton keresztül¹

A kodifikációs munkálatok meghatározó jelentőségűek a jogfejlődésben, így a jogalkalmazásban és a jogalkotásban egyaránt. A korábbi munkálatok mindig hatással vannak a későbbiekre, alapul, iránymutatásul szolgálnak. Ezeknél a munkálatoknál számos körülmény bír befolyásoló tényezőként. Így a korabeli társadalmi tendenciák, a már érvényben lévő jogszabályok, a gyakorlati tapasztalatok mind-mind hozzájárulnak a jogfejlődéshez, a minél megfelelőbbnek vélt szabályok kidolgozásához.

Mindezek nyomán sarkalatos kérdésnek számított a szankciótannal kapcsolatos szabályok lefektetése, hogy mennyiben határozzák meg az értékeket, mit vegyenek alapul ehhez, később pedig, hogy az akkor hatályban lévő szabályozásokat indokolt-e szigorítani, vagy pedig eléri a kívánt hatást.

A szabályozás komplexitása, az adott jogszabályok gyakorlati alkalmazásának hatása és az új Btk. tervezet feletti viták indítottak arra, hogy egy kisebb kitekintést tegyek az 1843-as büntetőjogi javaslatra, a jelen hatályos Btk-nk gyakorlatban jelentkező hatására és ezek alapján az új tervezet várható hatásainak vizsgálatára. Előadásomban egy szűkebb területet veszek górcső alá, mégpedig a gyilkosság/emberölés esetében kiszabható szabadságvesztés büntetéseket, ezen belül kiemelt szerepet szentelve ennek egy privilegizált esetére, az erős felindulásból elkövetett emberölésre.

Vizsgálataim tárgyát az képezi, hogy vajon e három, időben jól elkülöníthető joganyag a gyakorlatban milyen hatással volt? Elérte-e a kívánt hatást, illetve az 1843-as javaslat esetében egyáltalán volt-e hatással a joggyakorlatra, azon belül is a Jászkun Kerület joggyakorlatára, mint kutatásaim területére.

A javaslat és a gyakorlat viszonya

Az 1843-as büntető anyagi jogi javaslat meghatározó jelentőségű volt haladó szellemiségének köszönhetően, amely miatt összehasonlításomban a kiindulópontot jelenti, ám több tényező együttes hatásának következményeként mégsem lett belőle törvény.

¹ Jelen kutatási eredmények megjelenését „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című, TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 azonosítószámú projekt támogatja. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Mint ahogy a táblázatban a 8. §-ban látjuk, a javaslat alapvetően 3-féle szabadságvesztés-büntetést különböztetett meg: az életfogytig tartó rabságot, a határozott ideig tartó rabságot, illetve a fogságot. A 17. §-ból, illetve a 8. § felsorolásából együttesen pedig az következik, hogy eltörölte a halálbüntetést. Ez utóbbinak az általam a gyilkosságokra történő leszűkítés szempontjából van jelentősége, hiszen alkalmazása elfogadott volt hosszú évszázadokig ennek megtorlására. A handoutban feltüntetett szakaszokból is látható, hogy míg jelen hatályos szabályozásunk, illetve az új tervezet is az általános részben határozza meg a kiszabható szabadságvesztés legnagyobb mértékét, addig ezt a javaslatban csak a különös részben teszik meg, az egyes bűncselekményekre vonatkozóan. A különös rész 111. §-a mondja ki, hogy a taxatíván az előző szakaszban holtig tartó rabsággal sújtott eseteken kívül, a gyilkosságokért kiszabható legnagyobb büntetés 18 évi rabság, kegyetlenséggel elkövetett esetekben pedig 22 év. A gyilkosságtól elkülönülten megkülönbözteti a javaslat a szándékos emberölést, illetve annak minősített eseteit is. Míg gyilkosnak a szándékosan és „előre meggondolt eltökéléssel” való élettől megfosztást értett, addig a szándékos emberölésnél hiányzott az előre megfontoltság. Ez utóbbi esetet ugyanis „indulatos felgerjedésben” lehetett elkövetni, ha azt ebben az állapotban „tüstént végre is hajtotta”. Ennek büntetéséül maximum 12 év rabságot határoztak meg. Mindezekből következik az a megállapítás, hogy már ekkor is privilegizált esetként szabályozták hirtelen, indulati állapotban, nem előre kitervelten elkövetett emberöléseket, hiszen enyhébb büntetést szabtak ki rá, szándékos emberölésnek tekintve.

A Jászkun Kerület, mint kiváltságos kerület saját statutumokkal rendelkezett, az országos törvényeket csak azokban az esetekben alkalmazták, amelyet maguk nem szabályoztak. Az ügyészek általában az 1723. évi 11. tc-re, illetve a Tripartitumra hivatkoztak, ha halálbüntetés kiszabását kérték az alperes ítéletéül, mivel erre nem tartalmaztak konkrét szabályokat statutumaik, illetve egységes büntetőtörvénykönyv híján a kialakult szokásjogra hagyatkoztak.

Büntetőbíráskodási gyakorlatukban a hirtelen felindulásból elkövetett gyilkosságokat nem büntették olyan szigorral, mint amelyet a javaslat maximumként megjelölt. Az ebben a bűncselekményben kiszabott büntetések mértéke félévi rabságtól 6 évig terjedt az általam vizsgált időszakban 1844-48 között, illetve egy esetben kapott felmentést az alperes, mert az eljárás során végzett boncolás megállapította, hogy az áldozat mégsem a fejére mért ütésbe halt bele, hanem bélgyulladásban vesztette életét.

A rövid időszak miatt nem lehet ugyan messzemenő következtetéseket levonni, de annyiban megállapítható, hogy ezen bűncselekmény tekintetében nem volt hatása a javaslatnak, hogy a

maximálisan kiszabható büntetést egy esetben sem szabták ki, valamint elnevezésében sem követte a javaslatban meghatározottakat, mivel vádként a gyilkos, a halált okozó vagy a gyanús gyilkos kifejezés szerepelt, a tényállást azonban lényegében a tartalma határozta meg, de az ítéletben sem jelölték meg egy meghatározott kifejezéssel az elkövetett bűncselekményt.

Jelenleg hatályos Btk és a gyakorlat

Előre haladva az időben, később létrejött az első büntetőtörvénykönyvünk, a Csemegi-kódex, melyre a jogalkotás tekintetében hatással volt az előbb említett javaslat, majd 100 évvel később elfogadták a következő büntető törvénykönyvünket, az 1978. évi IV. tv-t, amely bár több kisebb-nagyobb módosítást is megért, a mai napig hatályban van. Mint a handouton szereplő táblázatban is látható, a büntetési nemek közül a szabadságvesztés általános megnevezésként szerepel az 1843-as javaslatéhoz képest, amelyet a későbbi törvényhelyek részleteznek és pontosítanak, hogy mit is értünk alatta.

A javaslatához képest pontosítást, többlet feltételt tartalmaz a jelenleg hatályos Btk-nk, mivel nem elegendő, hogy erős felindulásból történjen az elkövetés, hanem annak méltányolható okból is kell származnia. Jelenleg ezt a bűncselekményt 2-től 8 évig rendeli büntetni törvényünk, amely az emberölés privilegizált eseteként minősül. (Méltányolható ok: az indulatnak „az elkövetőn kívülálló ok hatásaként kell előállnia és erkölcsileg menthetőnek kell lennie”.)

Az elmúlt évek bűncselekményeinek a száma a közlemények szerint elég hullámzó képet mutat Jász-Nagykun-Szolnok megyében, mivel míg az egyik évben valamelyest csökken, addig a következő évben megközelítőleg ugyanannyival nő is, bár összetétele változó. A bűncselekmények felderítettségi aránya azonban közel 100%-osnak tekinthető a hírek szerint, amely a reális statisztika szempontjából tekinthető fontosnak. Az emberölések összesített számát tekintve azonban már nagyobb eltérések olvashatók. Míg pl. 2009-ben arról számolnak be, hogy csökkent az emberölések száma, addig a 2011-es közleményekben már arról írnak, hogy az ország egyes területein megnőtt ennek a száma (pl. Pécssett 5szörösére). Jász-Nagykun-Szolnok megyében ennek a bűncselekménynek az aránya az országos átlaggal megegyezőnek tekinthető.

Kimondottan az erős felindulásban elkövetett emberölésből az elmúlt években nem volt sok, köztük volt olyan, amelyet később módosított át a Legfelsőbb Bíróság emberölés büntetettére. Annyi azonban megállapítható, hogy a kiszabott büntetés átlagosan 4 év szabadságvesztés volt, amely lényegében összhangban áll az 1840-es években kiszabott szabadságvesztések

tartamával, noha minőségében eltér attól, hiszen eltérő körülmények voltak (pl. közmunka, bört, vas).

Noha az említett időszakok összevetését több tényező is nehezíti, mint például az eltérő bizonyítási rendszer, illetve, hogy az ítéletek indokolása is – részben az előbbiek miatt – eltérő, mivel az 1840-es évek iratai indokolásként lényegében a tényállást foglalták össze és nem tértek ki minden tekintetben a körülmények részletezésére, főként a terhelt személyét illetően. A két időszak gyakorlatában azonban az megállapítható, hogy míg a Legfelsőbb Bíróság külön kiemeli, hogy erkölcsileg méltányolható okból kell származnia az erős felindulásnak, addig a Jászkun Kerületi perekből csak arra fektették a hangsúlyt, hogy ne az elkövető előzetes magatartásának az eredményeképpen következzen be. A családtaggal szemben elkövetett ilyen bűncselekményeket az 1843-as javaslat és a gyakorlat is következetesen súlyosabban ítélte el, amelyet jelenlegi büntetőbíráskodási gyakorlatunk is figyelembe vesz súlyosító körülményként. Elmondható továbbá, sem régen, sem most nem vették/veszik figyelembe a bűncselekmény szempontjából, hogy a gondos orvosi segítség megmenthette volna a sértettet, hiszen az ölési szándékot átfogja a terhelt tudata. (Ennek kiemelésének a régi gyakorlat miatt van véleményem szerint jelentősége, mivel a szándékosság/gondatlanság kérdésköre a periratokból nem derül ki egyértelműen, annak elemzésére nem fektetnek nagy hangsúlyt a perek során véleményem szerint.)

A jövő

Mint láttuk, a gyakorlat több, mint 100 év viszonylatában is hasonló mértékű büntetéseket alkalmazott ugyanazon bűncselekmény tekintetében, bár azt nem szabad elfelejtenünk, hogy eltérő minőségben. Ennek ellenére az új Btk. tervezet szigorítást javasol az erős felindulásban elkövetett emberölés büntetési tételében is, ugyanis az eddigi 2-8 évig terjedő szabadságvesztést felemeli 5-10 évig terjedő szabadságvesztés büntetésre, illetve a határozott ideig tartó szabadságvesztés-büntetés generális maximumát 20 évben határozza meg. Ez utóbbi indokként azt jelöli meg, hogy a különös részi tényállások tükrében ez valójában is ennyi, így ezt csupán pontosításnak tekinti. Emellett a részletes indokolásban kifejti, hogy mivel ez a legáltalánosabb büntetési nem, így megfelelő visszatartó erőnek kell bizonyulnia a bűnelkövetéssel szemben. Az erős felindulásban elkövetett emberölés büntetési tételének emelése a tervezet indokolása szerint az előbbiek arányosítása miatt következik be, illetve a büntetőpolitikai célok figyelembevételének következményeként.

Az előbb kifejtettekkel összefüggésben felvetődik a kérdés, hogy a szigorítás eléri-e a kívánt célt és visszaszorítja-e az emberölések gyakoriságát, egyáltalán milyen hatást vált ki?

Konkrétan az erős felindulásban elkövetett emberölés esetében véleményem szerint nem fog visszatartó erőt jelenteni a szigorítás, mivel ezen bűncselekmény elkövetése során az elkövető tudata olyannyira elhomályosul érzelmeinek eluralkodásának hatására, hogy a megfontolás lehetlenné válik számára, nem lesz képes mérlegelni. Így mivel ez egy hirtelen, rögtönös reakció eredménye, csak utólagosan tudatosul benne tettének következménye, így aki ilyen mérvű indulatkitörésre képes, hogy reakciója, tudata kiterjed az ölési szándékra is, nem biztos, hogy vissza fogja tartani a magasabb büntetési tétel kilátásba helyezése.

Összegzésképpen elmondható, hogy munkám céljának eleget téve, összehasonlítottam évszázados viszonylatban a joganyagot és a joggyakorlatot és megállapítottam azt a következtetést, hogy a büntetéskiszabás tekintetében hasonló mértékben büntették az erős felindulásban elkövetett emberölést elkövető személyeket, illetve kitekintést tettem a jövőre vonatkozóan e bűncselekmény szabályozásának szigorítása kapcsán.